

УДК 378.057-875

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/20.167397>

Анжеліка ІВЕРШИНЬ,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
(Одеса, Україна) i.vershina@gmail.com

РОЛЬ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ХУДОЖНЬОМУ РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

У статті розкривається зміст поняття «особистісно-орієнтована технологія навчання», визначено її характерні ознаки. Підкреслено, що за особистісно-орієнтованою технологією навчання відбувається збагачення, перетворення досвіду, спрямованого на розвиток внутрішнього світу особистості. Проаналізовано наукові публікації з відповідної теми.

У статті подано авторське визначення поняття «художньо-педагогічна технологія навчання студентів майбутніх вихователів».

Визначено основні принципи побудови особистісно-орієнтованої художньо-педагогічної технології навчання студентів майбутніх вихователів: принцип стимулювання художньо-творчої активності, принцип культурологічної спрямованості, принцип поліхудожності, принцип партисипаторності.

Ключові слова: особистісно-орієнтована педагогічна технологія навчання, майбутні вихователі, художньо-педагогічна технологія навчання.

Angelica IVERSHIN,
Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
South-Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushinsky
(Odessa, Ukraine) i.vershina@gmail.com

THE ROLE OF PERSONALLY-ORIENTED TECHNOLOGY OF EDUCATION IN THE ARTISTIC DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL INSTITUTIONS

The article reveals the meaning of the concept of “personality-oriented technology of learning”, defined its characteristic features: individual approach, humanistic orientation of content, uniqueness of personal experience as a source of individuality.

It is emphasized that with the use of individually oriented learning, are happens enrichment, transformation of experience, which contributes to the development of the inner world of personality.

Personally oriented learning involves cooperation, self-development of the individual in the pedagogical process.

Priority in the learning process is a student with his own individual characteristics, experience, personal qualities. The teacher needs to reveal the student's personal experience, his creative and intellectual potential, which is then taken into account in the teaching work, for developing and filling with new achievements.

The result of personality – oriented learning is the formation of a unique individuality, creativity, aspiration for active cognitive activity.

The article provides an analysis of publications on the topic.

The article describes the author's definition of the concept of “art-pedagogical technology for the training of students of future educators”: a set of goals, methods, means, operations, techniques, conditions and forms of training organization, system of actions of the teacher and students aimed at increasing the effectiveness of artistic development of students.

The author defines the basic principles of personality-oriented art– pedagogical technology of teaching: the principle of stimulation of artistic and creative activity, the principle of cultural orientation, the principle of the impact of various types of art, the principle of participative.

Key words: personality-oriented pedagogical technology of education, future educators, art-pedagogical technology of training.

Постановка проблеми. Демократичні перетворення у державі наприкінці ХХ ст., зміни у соціально-економічному, політичному, культурному житті суспільства спрямовують систему

вищої освіти до змін гуманістичного характеру. Згідно з «Національною стратегією розвитку освіти України» найважливішою складовою частиною педагогічного процесу стає суб'єкт-

суб'єктна взаємодія педагога і учня, де головний ціннісний орієнтир – внутрішній світ особистості, її ціннісні орієнтири, духовні потреби, самосвідомість, суб'єктний досвід.

Аналіз провідних тенденцій розвитку сучасної освіти дає змогу виділити ряд протиріч:

– між традиційною моделлю професійної освіти педагогів, орієнтованої переважно на «знання» парадигму педагогічної діяльності та формування у майбутнього фахівця готовності до професійної діяльності, мобільності, здатності гнучко реагувати на зміни в динамічно мінливому світі, успішної соціальної і професійної адаптації;

– між тенденцією підвищення «наукоємності» педагогічної освіти, насиченням її новими дисциплінами та дедалі більш очевидним розумінням того, що педагогічна освіта не зводиться до засвоєння лише одних наукових основ діяльності, а передбачає також саморозвиток самого педагога, його пізнавальної діяльності (самопізнання, саморегуляції, самоаналізу, самооцінки, самоконтролю, самореалізації). Як у зв'язку з цим зазначає Л. Матросов, завдання сучасної освіти не зводяться до простого інформаційного насичення особистості того, хто навчається (Гуманистическая парадигма и личностно-ориентированные технологии профессионального педагогического образования, 1999).

Аналіз досліджень. Шляхи вирішення цих протиріч психологами та педагогами вбачаються в особистісно-орієнтованому підході, філософські та психолого-педагогічні аспекти якого відображені у наукових працях І. Алексашина, В. Андреева, І. Бежа, М. Віленського, В. Кременя, В. Крутецкого, З. Курлянд, А. Маркової, Л. Темнової, О. Савченко, В. Сластьоніна, І. Якиманської та ін.

Особистісно-орієнтований підхід до навчання розкривається вченими у таких положеннях: особистість учня, її самобутність, самоцінність, суб'єктний досвід, гнучкість навчання, можливість вибору в навчанні, досягнення гарантованих результатів для всіх студентів, співробітництво викладачів і студентів тощо.

Так, у своєму дисертаційному дослідженні Л. Темнова запропонувала модель професійно-особистісного розвитку фахівця у системі вищої професійної освіти, де провідною умовою її успішності є суб'єктно-діяльнісний підхід (Темнова, 2001).

З. Курлянд у своїх роботах вказує на необхідність переходу до нової освітньої парадигми завдяки вдосконаленню професійної підготовки педагога – «суб'єкта загальної і професійної культури». Головною метою, на її думку, є формування

особистості, яка активно, компетентно й ефективно бере участь у суспільному житті, здійснює прогнозування майбутнього професійного та особистісного зростання, усвідомлює культурні процеси і культурні цінності (Курлянд, 1993).

Зміна парадигми вищої освіти, утвердження особистісно-орієнтованого підходу привела також до нового ставлення до художньо-естетичних цінностей у духовному розвитку студентської молоді. Як відомо, художня освіта більшою мірою орієнтована на індивідуальний підхід до навчання, передбачає надання кожному студенту можливості розробки спільно з педагогом траєкторії особистісного освітнього і культурного зростання. У зв'язку з цим важко переоцінити значущість гуманітарних та художньо-естетичних дисциплін, які активно формують духовно-моральні та культурно-творчі якості особистості.

До вихователів дітей дошкільного віку суспільство висуває досить високі вимоги як до педагогів високої художньо-естетичної освіченості і вихованості особистості, що володіють не тільки достатнім обсягом предметних знань і методик, а й гуманітарною культурою. Як носій такої культури педагог сприяє розвитку художньої творчості, стимулює особистісне ставлення дитини до краси, що формується з перших років життя.

Сучасними вимогами професійної освіти до майбутніх фахівців дошкільної освіти стають: розвиток індивідуально-творчих рис особистості, підготовленість до якісного забезпечення освітніх потреб особистості, розвитку її інтелектуального та культурного потенціалу. Це вимагає від майбутніх вихователів усвідомлення особистісно-зорієнтованої парадигми освіти, поглибленого вивчення людини, суспільства, культури, загальнолюдських цінностей, творчого підходу до організації навчально-виховного процесу, фахової грамотності, оволодіння новітніми педагогічними технологіями.

Однак факти вказують на суттєві недоліки у підготовці вихователів до організації і керівництва художньо-творчою діяльністю дошкільників. Як показало проведене нами обстеження, тільки 20% вихователів (студенти заочного відділення) факультету дошкільного виховання (загалом опитано 70 респондентів) вважають себе добре підготованими до проведення освітньої роботи засобами мистецтва (образотворче мистецтво, художня праця). 50% вихователів відчувають невпевненість при використанні художніх засобів у роботі з дошкільниками, пояснюючи це відсутністю достатнього рівня знань і досвіду в галузі педагогіки мистецтва; 40% вихователів

процес образотворчої діяльності для дошкільників пов'язують із процесом навчання, тренування, роботою за зразком для наслідування, «показу» та вдосконалення художніх вмінь дітей. Повага до особистісного вибору дитини, її розвиток через збагачення, перетворення суб'єктного досвіду як важливого джерела особистого зростання залишається поза увагою. Адже на будь-якому етапі навчання людина вже є особистістю зі своїм суб'єктивним досвідом, який треба обов'язково враховувати в процесі навчання.

Актуальною у цьому зв'язку є думка К. Роджерса, який зазначав, що вчитель не формує дитину, надаючи їй заздалегідь задуману форму, а допомагає дитині зробити особистісне відкриття чогось позитивного, що раніше могло бути спотворене, збережене. Спілкуючись із дитиною, педагог поділяє з нею відповідальність за її розвиток, за зміни в її його внутрішньому світі (у думках, відчуттях, бажаннях, переживаннях, діях (Роджерс, 2002).

Мета статті – розкрити досвід використання особистісно-орієнтованої художньо-педагогічної технології у процесі художнього розвитку студентів майбутніх вихователів.

Виклад основного матеріалу. Як показало дослідження наукової та методичної літератури, домінуючою характеристикою сучасного педагогічного процесу стає технологічність. Це означає перехід на якісно новий щабель ефективності, оптимальності, наукоємності сучасної людини. Ідея технологічного підходу до навчання відображена в працях вчених: Ю. Бабанського, В. Беспалько, П. Гальперіна, М. Кларіна, Г. Селевко, В. Сластьоніна, Н. Талізінної, Н. Шуркової та ін.

Так, В. Сластьонін стверджує, що технологія – це стиль сучасного науково-практичного мислення (Сластьонін, 1997).

Більшістю тлумачних словників поняття «технологія» розглядається як система знань про способи і засоби обробки та якісне перетворення об'єкта. У зазначеному контексті технологічний процес завжди передбачає певну послідовність операцій із використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментів) і умов. До суттєвих ознак технологій у такому разі належить стандартизація процесу і можливість його відтворення до заданих умов.

Педагогічна технологія розглядається О. Абдуліною, В. Беспалько, Е. Бондаревською, Н. Бордовською, В. Лаптевою, Е. Любічевою, В. Монаховим, П. Решетниковою, Г. Селевко, В. Серіковим, А. Тряпціною, П. Третьяковим, Н. Яковльовою як своєрідна конкретизація методики, проект певної педагогічної системи, що реалізується на

практиці; змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу; закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект навчально-виховного процесу і має вищий рівень ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання.

Проаналізувавши вітчизняні і зарубіжні педагогічні дослідження, розуміємо під технологією навчання тип технології, який моделює шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, теми. «Педагогічна технологія» у сучасній літературі розуміється і як проект навчально-виховного процесу, і як методи, засоби, операції, способи, прийоми, умови, форми організації навчально-виховного процесу, і навіть як модель спільної педагогічної діяльності.

В особистісно-орієнтованих педагогічних технологіях особистісна концепція є засадничою. Це технологія із пріоритетом особистісних стосунків, індивідуального підходу, гуманістичною спрямованістю змісту, де визначається пріоритетною унікальністю суб'єктного досвіду студента як джерела індивідуальної життєдіяльності. У навчанні здійснюється не просто інтеріоризація учнем заданих педагогічних впливів, а відбувається збагачення, перетворення досвіду, спрямованого на розвиток внутрішнього світу особистості (Селевко, 1998: 50).

Зазначимо велику роль особистісно-орієнтованого навчання у розвитку того, хто вчиться. Так, А. Алексюк розглядає особистісно-орієнтовану технологію як методологічний інструментарій, що складається із сукупності концептуальних уявлень, цільових установок, психодіагностичних засобів, які забезпечують цілісне розуміння, пізнання особистості і на цій основі – її гармонійний розвиток; при цьому навчання стає сферою самоствердження особистості (Алексюк, 1998).

Саме тому нашу роботу було спрямовано на впровадження особистісно-орієнтованих освітніх технологій, із метою забезпечення формування професійних особистісних рис студентів, досвіду художньо-творчої діяльності, що у подальшому допомагатиме в особистісному та художньому розвитку.

Під художньо-педагогічною технологією навчання розуміємо сукупність цілей, методів, засобів, прийомів, умов і форм організації навчання, системи дій викладача і студентів, при яких здійснюється ефективний художньо-творчий розвиток студентів майбутніх вихователів.

У нашому дослідженні особистісно-орієнтована художньо-педагогічна технологія навчання

майбутніх вихователів ґрунтується на таких провідних положеннях:

– створення умов для самореалізації особистості, розвитку творчих можливостей студентів, самопізнання за допомогою художньої діяльності, де студент є суб'єктом діяльності;

– «занурення» студентів у цікавий світ творчої діяльності, виявлення творчого потенціалу і художньо-творчого досвіду студентів, його діагностика і формування;

– використання засобів невербального спілкування за допомогою візуальних образів, символів, використання методів арт-терапії та музейної педагогіки;

– педагогічне спілкування за характером є супроводом художньої діяльності, де педагог виступає як співучасник творчого процесу, створює проблемні ситуації вибору, спонукає робити свій вибір.

У курсі «Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі», «Художня праця та основи дизайну» підготовка майбутнього вихователя здійснюється під час проведення лекцій, семінарських, лабораторних занять, самостійної та індивідуальної роботи, педагогічної практики.

З огляду на специфіку формування професійного менталітету вихователів дошкільної освіти, були визначені основні принципи побудови особистісно-орієнтованої художньо-педагогічної технології навчання: принцип стимулювання художньо-творчої активності; принцип культурологічної спрямованості; поліхудожній принцип; принцип партисипаторності.

Принцип стимулювання художньо-творчої активності студентів передбачає насиченість занять стимулювальними чинниками (ситуації вибору, незавершеність образу, проблемність), елементами, які допомагатимуть досягати позитивної налаштованості до світу, відчувати і виражати задоволення від творчого процесу та його результату;

Принцип культурологічної спрямованості забезпечує розуміння ролі мистецтва як введення в художню культуру; естетичне ставлення як загальну основу всіх видів художньої творчості, використання методів музейної педагогіки;

Поліхудожній принцип забезпечує інтеграцію видів мистецтв: образотворче мистецтво, музика, література; стилів – романтизм, класицизм, ар-нуво, модернізм; інтеграція художніх засобів виразності різних мистецтв – зображальність, асоціативність образу, ритм, метафора;

Принцип партисипативності – це полісуб'єктна діалогічна взаємодія між викладачем

і учнем, повага до думки кожного студента при вирішенні професійно-педагогічних ситуацій, пошук згоди між студентом і викладачем, можливість створення партнерської співпраці, спільне ухвалення рішення (Ігошев, 2008).

Наведемо приклади художньо-педагогічних технологій навчання. *Метод арт-терапії* є складовою частиною сугестивної та терапевтичної технологій, який за допомогою мистецтва дає змогу досягти позитивних змін в інтелектуальному, емоційному та особистісному розвитку людини, виходу емоцій через творчість. Його елементами можуть бути музика, графіка, живопис, ліплення, конструювання, розпис тканини та ін.

Центральною фігурою арт-терапевтичного процесу є людина як суб'єкт, як особистість, яка здатна до вільного, творчого саморозвитку і самоактуалізації. Позиція педагога орієнтована на підтримку, допомогу, супровід у розвитку художніх потенцій особистості. Виконуючи вправу «Наскельна фреска», студенти малюють на великому аркуші паперу одночасно і по черзі на певну тему. Це – спонтанне образотворче мистецтво з використанням графічних матеріалів (крейда, пастель, сангіна), а також музики, руху. Певні вправи (малюємо свої асоціації від слів «Минуле», «Майбутнє», «Морський вітерець») відрізняються високим рівнем символізування, оскільки запропоновані поняття абстрактні, не мають конкретних художніх аналогів, зразків для наслідування. Це спонукало студентів звертатися до власних асоціацій, внутрішнього досвіду, незвичних прийомів робіт із фарбами: розбрикування, малювання по-вологодому, монотипія, коллаж. Так, для теми «Моє майбутнє» студенти добирали кольорові вирізки із журналів, газет, рекламних листівок і, використовуючи кольорову гаму та шрифтову гарнітуру, утворювали композиції на аркуші паперу, втілюючи свої мрії, досвід, емоції.

Імпровізаційна технологія використовується для спонукання студента до творчої діяльності, активізації творчих здібностей. Імпровізація виступає як спроба передати мистецькими засобами власні відчуття і переживання, знайти форму художнього втілення. Імпровізація – творчість без попередньої підготовки, непередбачуваний розвиток творчого задуму. У цьому спонтанному процесі художнього розвитку студента відбувається постійне збагачення, перетворення суб'єктного досвіду як важливого джерела особистого розвитку, тобто результатом учіння стає розвиток особистості. Так, у техніці монотипії робота виконується фарбами на склі, пластиковій дошці. Витіноваті плями-відбитки – джерело безкінечних асоціацій. Наступна

техніка – пластиліновий живопис, де можливе поєднання фактури, об'єму, колориту. Творча імпровізація з утилізованими матеріалами за темою «Політ джмеля» змусила студентів по-новому роздивитись прості речі (пластикові пляшки, одноразовий посуд, серветки, фольгу) та надати їм нових цікавих характеристик.

Ділова професійно-орієнтована гра спрямована на проектування та викладання фрагментів занять з образотворчого мистецтва, художньої праці на основі використання сучасних навчальних технологій. Сучасна тенденція «партисипаторного мистецтва», або мистецтва участі, дала нам змогу використати у педагогічному процесі перформанс. Сучасні педагоги розглядають перформанс як гру, яка за певних умов отримує статус художньої діяльності (Міріманов, 1998: 27).

Перформанс («to perform» від англ. «діяти», «грати», «творити», «performance» – «вистава», «дія») – схожа на театральну дія, де яскраво виражені асоціативність, образність, метафоричність (Маньковська, 2001). Перформанс – це тип вистави, де створюється цілісний синтез-образ на основі символів-знаків: міфологічних, графічних,

пластичних, мімічних, музичних, звукових, які дають авторові змогу самореалізуватися у вільній творчій діяльності. Сутність перформансу полягає не в об'єкті твору – у перформансі головним є сам автор. Акцент у перформансі переноситься з візуальної сфери у концепто-візуальну, від конкретно-чуттєвого сприйняття на інтелектуальне осмислення (Власів, 2001: 129).

Так, під час проектування лекцій-перформансів студенти розробляли сценарій дійства, використовували пантоміму, добирали відповідні костюми, супроводжували свої виступи слайд-презентацією, музикою, звуковою імітацією природного середовища, артефактами духовної культури.

Висновки. За результатами впровадження в навчальний процес художньо-педагогічних технологій навчання констатуємо зростання рівня художньо-педагогічних знань, умінь та навичок у майбутніх вихователів, що приводить до підвищення рівня художнього розвитку студентів, формування художньо-педагогічної компетентності, професійної самосвідомості, опанування досвіду художньо-творчої діяльності, відкритості до художньо-педагогічних інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підруч. для студентів, аспірантів та молодих викладачів вузів. Київ: Либідь, 1998. 557с.
2. Власов В. Г., Лукина Н. Ю. Авангардизм, модернизм, постмодернизм: терминологический словарь. Спб.: Азбука-Классика, 2005. 399 с.
3. Гуманистическая парадигма и личностно-ориентированные технологии профессионального педагогического образования / Под общей редакцией акад. РАОВ Л. Матросова. М.: Прометей, 1999. 116 с.
4. Игошев Б. М. Организационно-педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете. М.: Гуманитарный изд. центр «Владос», 2008.
5. Курлянд З. Н. Формирование и развитие профессиональной устойчивости учителя: автореф. ...докт. пед. наук. М.: 1993. 32 с.
6. Мириманов В. Б. Изображение и стиль. Специфика постмодерна. Стилистика 1950–1990-х. М.: РГГУ, 1998.
7. Маньковская Н. Б. Эстетика постмодернизма. Спб.: Алетейя, 2000. 347 с.
8. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учиться. М.: Смысл, 2002. 527 с.
9. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. М.: Народное образование, 1998. 256 с.
10. Слостенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика: инновационная деятельность. М.: Издательский дом МАГИСТР-ПРЕСС, 1997. 224 с.
11. Темнова Л. В. Личностно-профессиональное развитие психолога в системе высшего образования: автореф. дис. ... д-ра психол. наук / 19.00.07. М., 2001. 44 с.

REFERENCES

1. Aleksyuk A. M. Pedagogika vyshchoyi osvity Ukrainy. Istoriya. Teoriya: pidruch. dlya studentiv, aspirantiv ta molodykh vykladachiv vuziv. [Pedagogics of Higher Education of Ukraine. History. Theory]. Kyiv: Lybid, 1998. 557 s. [in Ukrainian]
2. Vlasov V. H., Lukyna N. YU. Avangardyzm, modernyzm, postmodernyzm: terminolohychesky slovar. [Avangardism, modernism, postmodernism: a terminological dictionary]. Spb.: Azbuka-Klassyka, 2005. 399 s. [in Russian]
3. Gumanisticheskaya paradihma i lichnostno-oriyentirovannyye tekhnologii professional'nogo pedagogicheskogo obrazovaniya [Humanistic paradigm and personality-oriented technologies of professional pedagogical education] / Pod obshchey redaktsiyey akad. RAOV L. Matrosova. M.: Prometey, 1999. 116 s. [in Russian]
4. Igoshev B. M. Organizatsionno-pedagogicheskaya sistema podgotovki professional'no mobil'nykh spetsialistov v pedagogicheskom universitete. [Organizational-pedagogical system of training professionally mobile specialists in the Pedagogical University]. M.: Gumanitarnyy izd. tsentr «Vlados», 2008 [in Russian]

-
5. Kurlyand Z. N. Formirovaniye i razvitiye professional'noy ustoychivosti uchitelya [Formation and development of professional stability of the teacher]: avtoref. dokt. ped. nauk. M.: 1993. 32 s. [in Russian]
 6. Mirimanov V. B. Izobrazheniye i stil'. Spetsifika postmoderna. Stilistika 1950–1990-kh. [Image and style. The specifics of postmodernity. Stylistics of the 1950–1990s.] M.: RGGU, 1998 [in Russian]
 7. Man'kovskaya N. B. Estetika postmodernizma. [Aesthetics of postmodernism] Spb.: Aleteyya, 2000. 347 s. [in Russian]
 8. Rodzhers K., Freyberg D. Svoboda učit'sya. [Freedom to learn] M.: Smysl, 2002. 527 s. [in Russian]
 9. Selevko G. K. Sovremennyye obrazovatel'nyye tekhnologii [Modern educational technologies]: Uchebnoye posobiye. M.: Narodnoye obrazovaniye, 1998. 256 s. [in Russian]
 10. Slastenin V. A., Podymova L. C. Pedagogika: innovatsionnaya deyatel'nost'. [Pedagogy: innovative activity]. M.: Izdatel'skiy dom MAGISTR-PRESS, 1997. 224 s. [in Russian]
 11. Temnova L. V. Lichnostno-professional'noye razvitiye psikhologa v sisteme vysshego obrazovaniya [Personal-professional development of a psychologist in the system of higher education]: avtoref. dis. ... d-ra psikhol. Nauk / 19.00.07. M., 2001. 44 s. [in Russian]